

"Ibn Rushd var filosof före sin tid."

Imam al-Dhahabi

Othman Al Tawalbeh
Ibn Rushds liv och vetenskap

ISBN 978-91-982111-0-8
© 2014 Ibn Rushd Studieförbund
www.ibnrushd.se

IBN RUSHDs

LIV OCH VETENSKAP

EN KORT BIOGRAFI AV: OTHMAN AL TAWALBEH
KOMMENTERAD AV PROFESSOR MOHAMMAD FAZLHASHEMI

INNEHÅLL >

INNEHÅLL	5
FÖRORD	6
DEN ISLAMISKA CIVILISATIONENS IDÉHISTORIA	8
INTRODUKTION	12
IBN RUSHDS LIV OCH STUDIER	14
Ibn Rushds många namn	15
Hemmiljön	16
Ibn Rushds vetenskapliga liv	17
Ibn Rushd och den islamiska rättsvetenskapen, fiqh	18
Ibn Rushd och hadithvetenskap	20
Ibn Rushd och arabiskan	21
Ibn Rushd och medicin	22
Ibn Rushd, naturvetenskap och astronomi	23
Ibn Rushd som filosof	25
Aristoteles som modell och förebild	27
Ibn Rushds filosofiska studier	29
Ibn Rushd och Al-Ghazali	33
Ibn Rushds katastrof, nakba	34
Ibn Rushds död	37
IBN RUSHDS BETYDELSE FÖR VÄSTERLÄNSK IDÉVÄRLD	38
Översättningar av Ibn Rushds verk till latin och hebreiska	39
Averroism	42
Ibn Rushd och Thomas av Aquino	44
Ibn Rushds kvinnosyn	46
SLUTORD	48
STUDIEHANDLEDNING OCH SAMTALSFRÅGOR	50
LITTERATURFÖRTECKNING	54
INTERNETADRESSER	56

FÖRORD

Det är inbyggt i folkbildningens idé att den förändras över tiden, i takt med att människornas och samhällets behov skiftar. Det gäller såväl ämnen som arbetsformer.

Vårt arv vilar på filosofin från just Ibn Rushd eller Averroes som han oftast kallas i västerländska sammanhang. Denna erkända filosof och vetenskapsman ägnade en stor del av sitt författarskap med att ifrågasätta kunskapsproduktioner. Detta arv är vi stolta över att förvalta och vi tror på att det är en viktig beståndsdel i vår strävan för ett rättvist och tolerant samhälle.

Detta begrepp innefattar andra sätt att ta fram ny kunskap. Nämligen, att ifrågasätta de kunskapsproduktioner som finns idag. Ny kunskap börjar vid ett ifrågasättande, sedan börjar värderingen mot en mer nyanserat kunskap.

Detta gäller inte minst kunskapsproduktionen om den allmänna västerländska historieskrivningen. Skulle den syfta till att belysa vår gemensamma civilisationshistoria hade de arabiska muslimska filosofer och vetenskapsmän som verkade under Andalusiens guldålder fått en särskild och överhängande plats i denna historieskrivning. Under denna tid med ett muslimskt styre rådde en stor respekt för religionen. Här levde judar, kristna och muslimer i fred med varandra. Här har en värdering av kunskap skett som är skev. Och borde rättas till.

En av grundbultarna inom folkbildningen är att tillgodose folkrörelser med metoder för att skapa samhällsförändring och ge dess medlemmar de kunskaper som behövs för att kunna vara delaktiga i samhällsbyggandet.

Ibn Rushd filosofi vilar på ett jämlikt förhållande mellan förnuft och tro. Detta är förutsättning för en rättvis värdering av kunskap. Detta i kombination med ett livslångt lärande, vilket är centralt både inom folkbildningen och islam ser vi som en god och verkningsfull väg mot en bildning, som kan verka för samhällsnyttan och människan.

Detta arv tar vi till oss i vår verksamhet. Vi hoppas att denna unika kunskapsöversikt över Ibn Rushds liv och bidrag till vår gemensamma civilisationshistoria kommer att inspirera till ett större intresse för denna filosofi men också en väg till att börja ifrågasätta felaktiga bilder av muslimer idag.

Trevlig läsning!

Omar Mustafa, Förbundsrektor för Ibn Rushd Studieförbund

DEN ISLAMISKA CIVILISATIONENS IDÉHISTORIA

Kort efter islams uppkomst på 600-talet skapades en islamisk civilisation som karaktäriserades av en gynnsam ekonomisk tillväxt och vetenskaplig utveckling. Den muslimska civilisationens geografiska utbredning innebar kontakter med andra kulturer och civilisationer. Det var genom denna utbredning som muslimerna kom i kontakt med andra civilisationers ackumulerade kunskaper och deras bildningstradition.

I de antika skolorna i Nisibis i Mesopotamien, Gundishapur i Persien, eller liknande lärocentra i Bysans, Egypten, Indien, Kina och andra högkulturer mötte muslimerna ett rikt och omfattande kulturarv. Under 700- och 800-talen överstattes ett stort antal antika verk från grekiska, syriska och medelpersiska till arabiska. Bland de mest kända verken från antikens Grekland fanns Aristoteles, Plotinus och Platons verk inom den filosofiska idétraditionen, men också verk av Hippokrates och Galenos inom läkekonsten och Ptolemaios astronomiska verk. Avgörande för de muslimska lärdes förhållningssätt till andra kulturers och civilisationers vetenskapliga arv var att de inte såg någon konflikt mellan tro och vetande. På så sätt blev det möjligt för muslimska lärda att ta till sig andra kulturers bildningsarv.

Avgörande för de muslimska lärdes förhållningssätt till andra kulturers och civilisationers vetenskapliga arv var att de inte såg någon konflikt mellan tro och vetande. På så sätt blev det möjligt för muslimska lärda att ta till sig andra kulturers bildningsarv.

Redan under de första århundradena efter den muslimska civilisationens etablering utformades teologiska och filosofiska skolor som hade tagit intryck av kontakterna med omvärlden. Tydligast var intrycken från de antika grekiska

filosofiska idéströmningarna. Utan att förneka trons och uppenbarelsens betydelse underströk man förnuftets och vetenskapens värde för förståelsen av religionens grundläggande principer. Förutsättningarna för denna positiva inställning till förnuftet fanns i Koranen, som uppmanade de troende att betänka Guds tecken i tillvaron, diverse naturliga fenomen, för att därigenom komma till insikt om tillvarons komplexitet och behovet av en gudomlig konstruktör som skapat hela världssalltet. Naturvetenskapen och den spekulativa vetenskapen ansågs bidra till en mänsklig förnuftsbasead gudsförståelse.

Det faktum att man i Koranen kunde finna stöd för att med mänsklig kunskap få insikt i Guds skapelse och verk öppnade möjligheterna för att inkorporera omvärldens vetenskapliga kunskaper inom olika områden i en begynnande muslimsk kunskaps- och vetenskapsutveckling.

Framväxten av en materiellt och kulturellt välutvecklad civilisation skapade förutsättningar för en institutionalisering av de vetenskapliga verksamheterna. Ett stort antal vetenskapliga institutioner och lärdomscentra grundades med början från 760-talet, och muslimska regenter bedrev omfattande mecenatverksamhet och underhöll vetenskapsmän i sina palats och ställde stora bibliotek, astronomiska observatorier och liknande institutioner till deras förfogande. De vetenskapliga institutionerna kom att spela en viktig roll för lärdomens utveckling under den islamiska civilisationens tidiga skede. Lärda med skilda etniska och religiösa bakgrunder möttes i dessa institutioner för att delta i ett givande kulturellt och vetenskapligt utbyte. De etniska och kulturella skillnaderna kunde överbryggas genom arabiskan som det lärda språket, ett slags *lingua franca*.

En uppsjö av böcker inom teologi, filosofi, rättskunskap diverse semantiska och naturvetenskapliga områden, m.fl. spreds utanför de religiösa centra och var tillgängliga för en större läsekrets i moskébiblioteken, hos mecenater, hos lärocentras boksamlingar eller i privata boksamlingar.

Att ta till sig andra kulturers vetenskapliga portfölj var dock inte alltid problemfritt. Minst problem uppstod inom det naturvetenskapliga området.

Filosofen och tillika läkaren Ibn Sina/Avicenna (870-950) följde den grekiska sjukdomsteorin som sökte människokroppens hälsa i balansen mellan de fyra kroppsvätskorna, det vill säga blodet, slemmet, den gula och den svarta gallan. Hans medicinska handbok Qanun (Medicinens rättesnöre), översattes till latin under beteckningen Canon Medicinae, och användes som kursbok vid de medicinska fakulteterna i Europa. Ett annat exempel var matematikern al-Khwarazmi (d. 850) som tog till sig sin tids matematiska kunnande och i sin bok Hisab al-jabr wal-muqabala (Beräkningar med [hjälp] av tvång och jämförelse) uppfann han de algebraiska operationerna.

Inom filosofin var införlivande av influenser utifrån kantad av diskussioner och dispyter. Ett problem gällde Aristoteles tankegångar och begreppsapparat. De muslimska filosofernas främsta dilemma var att förhålla sig till religiösa föreställningar som inte var förenliga med den aristoteliska idétraditionen. Det berodde på att det fanns områden som inte var förenliga med den islamiska skapelseberättelsen. De aristoteliska föreställningarna om världens evighet och föreställningen om Gud som den förste röraren stod i kontrast till islamiska föreställningar som gjorde gällande att världen skapats av Gud och att Gud är ständigt närvarande och aktiv i tillvaron.

De muslimska filosofernas fria laborerande med rationalistiska tolkningar var kontroversiella och väckte motstånd bland traditionalistiska och ortodoxa religiösa företrädare. Kritiken mot deras föreställningar kom från två motsatta håll. De blev angripna av såväl de ortodoxa teologerna som de muslimska mystikernas (sufiernas) sida. Gemensamt för ortodoxins och sufismens ståndpunkter var kritiken mot det rationalistiska inslaget i filosofernas föreställningar. Ortodoxins kritik tog sin utgångspunkt i ett legalistiskt/formalistiskt perspektiv, medan sufismen motsatte sig hela idén om det rationalistiska upplägget. Sanningen kunde, enligt sufismens idétradition, inte uppnås med hjälp av förnuftet eller tron, den kunde man enbart skaffa insikt om. Man skulle anstränga sig för att göra sig mottaglig för denna insikt genom att rena sitt inre. Själen, hjärtat och sinnet skulle renas, med hjälp av i tur och ordning botgöring och asketism, åkallan, avskildhet och meditation och slutligen kärlek.

De ortodoxa teologernas strängaste kritik gick ut på att filosoferna inte förlitade sig på tron, utan i stället försökte ge en rationell förklaring till den islamiska lärans grundsatser. Ett sådant exempel är deras försök att utifrån rationella argument förklara Koranens uppmaning till goda gärningar och avhållsamhet från det som framställs som synd. Filosofen Ibn Rushd/Averroës (1126-1198), menade att sådana uppmaningar inte skulle tolkas som någonting som enbart berörde livet efter döden. De påbudna handlingarna ledde till att skapa en bättre värld för människor, och människor skulle därför dra nytta av dessa uppmaningar redan i detta liv. På samma sätt innebär bristande avhållsamhet från förbjudna och syndiga gärningar till att människans liv påverkas negativt. En av den aristoteliskt influerade filosofins främsta belackare var den kände teologen al-Ghazali (1058-1111). I sin bok Tahafut al-falasifa, (Filosofernas motsägelser) som består av en anklagelseakt på 20 punkter anklagar han filosoferna för att på 17 punkter ha gjort sig skyldiga till diverse logiska motsägelser. På tre punkter anklagar han dem för kätteri, eftersom deras föreställningar står i strid med grundläggande föreställningar i islam. Dit hör föreställningen om kroppslig uppståndelse efter döden.

De aristoteliskt influerade filosoferna försökte bemöta kritiken genom en symbolisk tolkning. Filosofen Ibn Sina framhöll att föreställningen om den kroppsliga återuppståndelsen efter döden ska tolkas på ett metaforiskt sätt. Filosofen Ibn Rushd var på samma linje. Han menade att en bild av människan skulle komma att återuppstå på Domens dag.

Ibn Rushd bemötte al-Ghazalis anklagelser i sin bok Tahafut al-tahafut, (Motsägelsernas motsägelser), men det här var en tid då ortodoxin och den islamiska mystiken var på frammarsch.

Sammanfattningsvis kan man framhålla att Ibn Rushd och de andra muslimska filosoferna utvecklade en rationalistisk idéströmning som fick stor betydelse för den islamiska civilisationens idéhistoria.

*Mohammad Fazlhashemi, Professor i islamisk teologi och filosofi,
Uppsala universitet*

INTRODUKTION

Detta studiematerial syftar till att belysa Ibn Rushd som muslimsk lärd och filosof i det medeltida muslimska Spanien, liksom hans inflytande på europeisk idévärld.

Ibn Rushd är en av de viktigare tänkarna i den islamiska intellektuella historien. Han var med sin tids kunskap, kultur och kontext en tydlig och unik modell för den muslimske lärde. Han var den största Aristoteles-kommentatorn. Européerna föredrog till och med att läsa hans kommentarer till Aristoteles framför att läsa Aristoteles egna verk. Hans huvudteori handlade om att det inte finns någon konflikt mellan förnuft och religion och att förnuftet och vetenskapen har inflytande på kunskapen i samhället. Med andra ord menade Ibn Rushd att man inte behöver vara ateist för att förespråka en framgångsrik samhällsutveckling med en förnuftig kunskap.

År 2008 fick Sverige sitt första statsbidragsberättigade studieförbund som vilar på islam som profil, under namnet Ibn Rushd. Det var ett historiskt ögonblick för folkbildningen i Sverige och förbundet kom att bli en viktig folkbildningsresurs i framkanten av samhällsutvecklingen. Studieförbundet arbetar med de för samhället viktigaste frågorna såsom demokrati, mångfald, mänskliga rättigheter och rättvisa. Valet av Ibn Rushds namn symboliserar civilisationernas integration, samlevnad och ömsesidiga förståelse.

Sedan Ibn Rushd studieförbunds grundande har både muslimer och icke-muslimer efterlyst svensk litteratur om Ibn Rushd och hans betydande roll för Europas utveckling och utformning inom teologi och filosofi. Våren 2009, ett år efter att Ibn Rushd tog plats som ett nytt studieförbund i folkbildningsfamiljen, höll jag tillsammans med Jan Hjärpe, professor emeritus vid Lunds universitet, en seminariekväll på Dunkers kulturhus i Helsingborg om de två filosoferna Ibn Tufayl och Ibn Rushd och deras betydelse för västerländsk utveckling. De flesta som deltog kunde nätt och jämnt uttala namnet Ibn Rushd. De hade

inte hört talas om honom i något sammanhang tidigare. Denna situation skiljer sig inte i stort från den brist på kunskap om Ibn Rushd som finns bland både muslimer och icke-muslimer i Sverige. Således skriver jag idag den här introduktionen med stor glädje. Detta är den första svenska skriften inom folkbildningen om Ibn Rushd och hans insatser i den muslimska såväl som den europeiska medeltida kontexten.

I biografins första del ger jag en inblick i hur Ibn Rushd växte upp som encyklopediskt lärd i Andalusien. Där beskriver jag Ibn Rushds verksamhet inom islamisk rättsvetenskap; *fiqh*, hadithvetenskap, arabiska, medicin, naturvetenskap, astronomi och filosofi. Därefter berättar jag kort om Ibn Rushds relation till Aristoteles och till sina föregångare, muslimska såväl som icke-muslimska filosofer. Vidare skriver jag även om Ibn Rushds så kallade *nakba*; katastrofen år 1195, och försöker framställa och analysera orsakerna till denna händelse.

Den andra delen av biografien handlar om Ibn Rushds betydelse för västerländsk idévärld och talar om den rörelse som uppstod på 1200-talet på de franska och italienska universiteten, inspirerad av översättningarna av Ibn Rushds verk till latin och hebreiska - den så kallade *averroismen*. Här beskrivs även hur Ibn Rushd påverkade kristna och judiska teologer som Thomas av Aquino och Ibn Maimon.

Sammanfattningsvis hoppas jag att det här materialet kommer att göra skillnad och ge en rättvisare bild av Ibn Rushds betydande roll i den muslimska och europeiska kontexten.

Othman Al Tawalbeh
Helsingborg, 1 april 2014

IBN RUSHDS LIV OCH STUDIER >

Ibn Rushds många namn

Ibn Rushd är ett gemensamt namn för al-Djadd, 'farfadern' och al-Haafid, 'sonsonen' som båda hette Abu al-Walid Muhammad Ibn Ahmad Ibn Rushd. Ibland kallas farfadern för Ibn Rushd den äldre och sonsonen för Ibn Rushd den yngre. Det här studiematerialet syftar på sonsonen, som även benämndes som Ibn Rushd *al-failasof*; filosofen, medan farfadern var känd som *al-faqih*; juristen. Inom den arabisk-muslimska diskursen var han emellertid känd som Ibn Rushd.

Ordet *ibn* betyder 'son av' och ordet *rushd* betyder 'förnuft'. Ibn Rushd översätts följaktligen till 'förnuftets son'. Under Ibn Rushds tidsperiod valde även många kristna och judar att arabisera sina namn med tillägget *ibn*. På latin var Ibn Rushd känd som Averroës. Den italienske teologen och filosofen Thomas av Aquino (cirka 1225–1274) benämnde honom däremot som "den arabiska kommentatorn".

Dante Alighieri (1265-1321), Italiens nationalskald som väl är mest känd för det stora diktverket *Den gudomliga komedin* (*Divina Commedia*), gav Ibn Rushd epitetet "den store kommentatorn". I *Den gudomliga komedin* skildrar han en tänkt helvetes- och himmelsfärd år 1300. Under färden möter han olika personer från det förgångna. I skugglandet, Limbo, får han se att där vistas ädla gestalter från förr, bland dem "Euklides geometrikern, Ptolemaios, Hippokrates, Galenus, Avicenna och Averroës den store kommentatorn."¹

¹ Dante anklagades av den medeltida kyrkan för att vara en sekulär averroist.

Hemmiljön

Ibn Rushd föddes troligen 1126 i Córdoba² och tilldelades därför epitetet *al-Cordobi* på arabiska. Han växte upp och utbildades i en miljö som uppmuntrade till att söka vetenskapen, som värderades högt. Han härstammade från ett mycket välkänt arabisk-kordobesiskt släktled av lärda människor. I tre generationer fanns inte bara *qodah* (singularis; *qadī*) - domare i Córdoba, utan Córdoba överdomare. Fadern, som var Ibn Rushds första lärare, var en av de mest framstående malikitiska³ rättslärda i Córdoba. Han skrev bland annat en egen *tafsir* (kommentar) till Koranen och en kommentar till *Sunnan*⁴ *al-Nasai*, skriven av al-Nasai (829–915). Han var även kunnig i tafsirvetenskap, hadithvetenskap, islamisk rättsvetenskap och arabiska. Ibn Rushd fick ta del av denna gedigna kunskap under de första 32 åren av sitt liv.

Farfadern, som dog en månad efter Ibn Rushds födelse, var den som räddade den malikitiska rättsskolan; *madhhab* (pluralis *madhahib*; rättskolor) och den asharitiska⁵ skolan i tros läran i Andalusien⁶. Han var imam vid den stora moskén i Córdoba och kallades för malikiternas försvarare i Andalusien och Nordafrika. Han betraktades som en av de största malikitiska skriftlärda i hela Nordafrika.

Ibn Rushds släkt hade i generationer haft en rad officiella poster hos kalifatet i Andalusien och i Nordafrika. Den vetenskapliga hemmiljö som detta arv förde med sig hade inflytande på Ibn Rushd och uppmuntrade honom till kunskapsökande inom flera olika områden. Han var dock den ende filosofen i sitt släktled.

² Samtliga historiker och biografier som skrivit om Ibn Rushd är eniga om att han föddes och växte upp i Córdoba, förutom Ibn Makhlof som i sin *Shagarat al-nour al-Zakyyah fi tabakat al-malikiyyah* menade att Ibn Rushd föddes i Granada.

³ En muslimsk lagskola uppkallad efter lärofadern Malik ibn Anas ibn Malik ibn abi Amr, al-Asbahi (93-179), en muslimsk lärde som föddes i Medina och kallades för "Medinas imam." Han var även Ash-Shafiis lärare. Den malikitiska lagskolan dominerar idag i Nordafrika och söder om Sahara, med vissa undantag.

⁴ Sunnan är den bok där haditherna om *ahkam*; regler, är arrangerade i den ordning man följer i *fiqh*, såsom Sunnan Abu Dawud, Sunnan Nasai, Sunnan Ibn Majah och Sunnan Al-Tirmidhi.

⁵ En sunniskola i tros läran, uppkallades efter lärofadern Abu Al-Hasan Al-Ashri (873-935).

⁶ Namnet Andalusien har sitt ursprung i det arabiska namnet Al-Andalus som muslimerna gav de områden de styrde över på Iberiska halvön (711-1492).

Fadern och farfadern tillhörde den asharitiska skolan i sin troslära; *aqida*. Ibn Rushd var en aristoteliskt influerad filosof och lärde sig talets vetenskap, *ilm al-kalam*, enligt den asharitiska skolan, men gick till hård attack mot ashariterna i trosfrågor.

Ibn Rushd fick flera söner som blev verksamma inom den islamiska rättsvetenskapen; *fiqh*, talets vetenskap och medicin. Några blev domare och mufti (islamisk rättslärare). Enligt Ibn Abi Usaibia i sin bok *Uyoun al-Anbaa* blev två av sönerna välkända; Abo al-Qasem Ahmad Ibn Rushd var en rättslärare och uppskattad domare i Andalusien, och Abo Muhammad Abdillah Ibn Rushd som liksom fadern var en framgångsrik läkare vid hovet för kalifen al-Naser, efterträdare till kalifen al-Mansour.

Ibn Rushds vetenskapliga liv

Ibn Rushd växte upp och utbildades i en unik högstående kultur och en fruktbar vetenskaplig kontext som ledde till en aldrig tidigare skådad expansion inom vetenskap, filosofi, kultur och konst i Andalusien. Miljön präglades av samexistens mellan muslimer, judar och kristna. De lärda, såsom Ibn Rushd, skulle på den här tiden vara *polyhistor*: de skulle i princip känna till allt vetande. Ibn Rushd kunde Koranen utantill redan vid tio års ålder och på sin meritlista hade han många olika yrken och vetenskapliga arbeten som anknöt till islamisk vetenskap såväl som till den grekiska filosofin. Men främst var och är Ibn Rushd känd som filosof och läkare.

Córdobans filosof skrev fler än tjugotusen sidor i olika vetenskapliga ämnen som filosofi, vetenskaplig logik, medicin, matematik, astronomi, *nahw*; arabisk grammatik, talets vetenskap, *sharia* och islamisk rättsvetenskap. Hans viktigaste verk var emellertid inom filosofi och medicin. Själv författade han mer än 67 verk; 28 filosofiska skrifter, 20 medicinska arbeten, 8 verk i islamisk rättsvetenskap, 5 verk i talets vetenskap och teologi och 4 verk i *nahw*.

Utöver dessa skrev han sina kommentarer till Aristoteles och kommenterade även Platons skrift *Staten*⁷. Han studerade och arbetade på Aristoteles verk i cirka 30 år och skrev kommentarer till samtliga verk med undantag av *al-Syasah*, Politiken, som inte fanns tillgänglig för honom. En anekdot lyder att Ibn Rushd endast avbröt sitt arbete under två nätter i sitt liv: den första var när hans far gick bort och den andra när han gifte sig.

Ibn Rushd och den islamiska rättsvetenskapen, fiqh

Andalusienborna följde ursprungligen Imam al-Awzais (708-774) *madhhab* som uppstod och rådde i Syrien. Men i slutet av 900-talet (200-talet enligt islamisk tidsräkning) utvecklades den islamiska rättsvetenskapen till ett eget verksamhetsfält med sakkunniga, litteratur och berömda lärda. Då ersattes imam al-Awzais *madhhab* av Imam Malik Ibn Anas (717-801) *madhhab*, det vill säga den malikitiska rättsläran.

Ibn Rushd föddes i denna andalusiska kontext som kännetecknades av en utökad makt åt *fugaha* (singularis *faqih*; rättslärare). Han studerade juridik (*fiqh*) hos lokala jurister av den malikitiska rättskolan, men tack vare den dhahiritiske rättsläraren Ibn Hazm (994-1046) intresserade han sig även för andra islamiska lagskolor. Ibn Hazm besegrade de flesta malikitiska rättslärda som han debatterade med i rättsliga frågor, med ett undantag: Abo al-Walid el-Bejdji (1012-1081), som var känd som malikaternas försvarare i Nordafrika och som kunde gå vinnande ur rättsliga debatter med Ibn Hazm.

Ibn Rushd var inte enbart rättslärare i imam Maliks skollag, utan var snarare en *mudjtahid* (pluralis *mudjtahidun*), det vill säga en självständig muslimsk lärare som arbetade med skriftliga källor med avsikt att få fram avgöranden och domar så att han kunde bilda sig en egen åsikt. Ibn Rushd tjänstgjorde som *qadi* först i Sevilla och sedan i Córdoba. Innan sin 35-årsdag hade han tagit ämbete som *qadi al-qudah*; överdomare i Andalusien och Nordafrika.

⁷ Hans kommentar finns bevarad - men på hebreiska, inte på arabiska.

Arabiska historiker nedtecknade inte mycket om Ibn Rushd som *faqih*; rättslärare, trots att han klassas som en av de mest framstående av Andalusiens *fuqaha*. Ibn Rushd författade en högt ansedd bok i jämförande *fiqh* under namnet *Bidayat al-Mugtabid wa nyhayat al-Muqtased*. Boken utgår från de fyra sunnimuslimska lagskolorna, men även den dhahiritiska via Ibn Hazem och andra välkända lärda rättsliga åsikter, däribland Ibn Aby Lailas, Abu Thaur och Abu Ubaid al-Qaasim bin Sallaam. Däremot använde han sig inte av shiamuslimska lagskolor eftersom de inte hade nått honom i Andalusien vid denna tid.

Verket används idag som huvudkälla för *fiqh*-studenter på de flesta muslimska universiteten i världen och har översatts till flera språk. Den präglas av Andalusiens vetenskapliga, mångfaldiga kontext och anses vara en av de främsta muslimska böckerna i jämförande islamisk juridik. Innehållet antyder att Ibn Rushd följde sin farfars stora intresse för jämförande *fiqh*. I boken uttryckte Ibn Rushd att han hade för avsikt att efter att ha färdigställt den även författa en *fiqh*-bok som innehöll de fundamentala frågorna i imam Maliks *madhhab*.

Enligt den marockanske filosofen doktor Muhammad Abid al-Gabiri (1936–2010) banade *Bidayat al-Mugtabid wa nyhayat al-Muqtased*, 200 år efter Ibn Rushds död, vägen för födelsen av en ny ilm; vetenskap, under namnet *maqasid al-Sharia*⁸ (Sharias avsikt) via den andalusiske malikitiske rättslärare imam Abu Ishaq al-Shatibi (död 1388). Men den marockanske rättslärare doktor Ahmad al-Raysoni (född 1953) är av en annan uppfattning. Han menar att i likhet med andra lärda såsom al-Gazali, Imam al-Juwayni (1028-1085), Ibn al-Arabi (1076-1184) och Abu Ishaq al-Shatibi var Ibn Rushd kunnig i *maqasid al-Sharia*, men att det inte går att hävda att han banade vägen för födelsen av *maqasid al-Sharia*.

⁸ Begreppet *maqasid al-Sharia* är varierande. Enligt den marockanske rättslärare Muhammad Allal al-Fassi (1910-1974) handlar begreppet om de mål som sharia vill upprätthålla och främja för människans bästa. Klassiskt talar man om de fem elementen som Sharia vill bevara; religionen, livet, förnuftet, ättlingar och egendom, medan Ibn Rushd ansåg att det handlar om att lära ut vetenskap, sanning, arbete och rättvisa.

Ibn Rushd och hadithvetenskap

Ibn Rushd var bildad i *ulum* al-hadith, eller hadithvetenskap (*ulum* är pluralis av *ilm*; vetenskap, *hadith* är en berättelse som syftar på profeten Muhammads läror - det han sagt, gjort och tillät). Imam al-Dhahabi (1274-1348) skildrade hur Ibn Rushd kunde *al-Muwwatta*, "Den upptrampade stigen", utantill. *al-Muwwatta* är en välkänd sammanställning som skrevs av imam Malik. Den innehåller en blandning av privata och juridiska domar, hadither och åsikter uttryckta av vänner och efterföljare till profeten Muhammad, frid vare med honom.

Ibn Rushd läste *al-Muwwatta* med sin far som lärare, men hade även andra läromästare såsom Abu al-Qasem Khalaf Ibn Abdullmalik Ibn Masud (1100-1182) som var mer känd som Ibn Bashkwal och Andalusiens *muhadith* och som var kritiker, historiker, rättslärare och imam. Han lärde sig likaså av den rättslärare *muhadithen* Abu Marrwan Abdullmalik Ibn Massarrah al-Yahsubi. En fjärde läromästare var Abo Djafar Ibn Harwon al-Tirgali (död 1180) från Sicilien som var en kunnig av medicin och Aristoteles läror och därtill tillverkare av *kuhl*, en sorts ögonsmink.

Ibn Rushd och arabiskan

I Andalusien användes minst sex olika språk. Två talades: den andalusiska arabiskan och den romanska dialekt som senare skulle utvecklas till spanska. Tre användes som skriftspråk; klassisk arabiska, hebreiska och latin. Arabiska, grekiska och latin användes i officiella sammanhang. Ibn Rushd var encyklopediskt bildad inte bara inom de islamiska kunskaperna, utan även inom arabiskan som var vetenskapens och de lärdas språk. Han kunde exempelvis Abu Tammams⁹ (död cirka 850) och al-Mutanabbis¹⁰ (915-965) diktsamlingar ordagrant.

Ibn Rushd var den första att sammanfatta Aristoteles poetik *Om diktkonsten* på ett sätt som skiljde sig från Ibn Sinas/Avicennas¹¹ (död 1037) och al-Farabis/Alfarabius¹² (900-talet). Han försökte tillämpa Aristoteles poetiska åsikter på arabiskt diktverk och förklarade verket på ett förtydligande sätt för att det inte skulle framstå som ett främmande element för läsaren. Här ser man att Ibn Rushd även var kunnig i diktverk från tiden innan islam, då han citerade poeterna Antara Ibn Shaddad (500-talet), Imru al-Qays (500-talet), al-Asha Maymun Ibn Qays Al-asha (cirka 570- 625) och Ziyad Ibn Muawiyah (känd som al-Nabighah al-Dhubiyani) (cirka 535-604).

⁹ En välkänd språkkunnig och diktare från Syrien, död omkring 850. Hans fullständiga namn var *Abu Tammam Habib ibn Aws al tai* på arabiska.

¹⁰ Al-Mutanabbi var en av de största arabiska diktarna från Kufa i Irak. Hans fullständiga namn var *Abu-t-tajjib Ahmed ibn el-Husein el-Kufi*.

¹¹ Ibn Sina (980-1037), känd som Avicenna i västerlandet, var en persisk läkare. Han författade ett stort antal böcker, av vilka den mest berömda kom att bli Medicinens rättesnöre.

¹² Al-Farabi (cirka 870-950), känd i Europa som Alfarabus, var en turkisk filosof och vetenskapsman.

Ibn Rushd och medicin

Medicinen började blomstra i Andalusien under andra hälften av 1000-talet. Medicinens konst lärdes ut på särskilda sjukhus, "bimaristan", som fanns i de större städerna. Redan på 900-talet var läkarna skyldiga att avlägga särskilda prov för att få utöva sitt yrke. Det arabiska bidraget till den europeiska medicinen hör till de mest betydande kunskapsöverföringarna i historien. Här kan nämnas bland annat Abu Bakr ar-Razi/Rhazes (död 935), Ibn Sina/Avicenna (död 1037), Ibn al-Khatib (död 1374) och Ibn an-Nafis (död 1288) som nyckelgestalter.

Ibn Rushd studerade medicin i fem år, 1141-1146. Hans läromästare var högt ansedda läkare i Andalusien, såsom Abo Gafar Ibn Harwn al-Targli och Ali Ibn Marwan al-Balnsi. Han influerades även av den grekiska läkaren och filosofen Galenos/Galenus (129-199).

Efter sina studier besökte Ibn Rushd Marrakech, som var almohadernas¹³ huvudstad, flera gånger, troligen tidigast 1153. Där utvecklade han goda relationer med Zuhr-ättlingarna, som var välkända läkare i staden. Han blev framförallt förtrolig med Abu Marwan Ibn Zuhr/Avenzoar. Ibn Zuhr ansåg att "Ibn Rushd var den största läkaren efter Galenos"¹⁴. Gemensamt kom de överens om att skriva en övergripande bok i medicin, där Ibn Zuhr skulle ansvara för bokens praktiska del. Ibn Rushds del bestod av hans berömda handbok i medicin *al-kulliyat fi-t-tibb* (*Colliget* på latin) som var hans första större verk och översattes till latin 1255.

¹³ Spanska. *almohades*, av arabiska *al-Muwahhidun*, "monoteisterna" eller "de som håller fast vid [Guds] enhet". Almohader var en muslimsk sekt och dynasti från nordvästra Afrika och Spanien.

¹⁴ Zolo, Muhammad, *Kitab Bydat al-Mudjtahid wa nyhayat al-Muqtasid li Ibn Rushd wa dawroho fi tarbyat malakat al idjtihad min khilal bydayat al-mudjtahid*,

Men Ibn Zuhr hann inte färdigställa sin praktiska del i tid. Senare skrev han istället en egen skrift i form av en praktisk tillämpning till *al-kulliyat fi-t-tibb* under namnet *al-taysir fil mudawati watadbyr*.

Ibn Rushd författade sammanlagt tjugo betydande böcker i medicin. En del av dessa översattes under 1300-talet till latin och hebreiska och kom att användas som referenser i medicin i den arabisk-islamiska världen fram till 1800-talet. Ibn Rushd intresserade sig för andras medicinska arbete och förklarade bland annat Ibn Sinas medicinska verk samt skrev sju böcker om Galenos medicinska arbete.

Ibn Rushd, naturvetenskap och astronomi

Astronomi och fysik var viktiga verktyg, inte minst för att kunna fastställa islams fem bönetider och därför skapade man soluret. För att beräkna Meckas position krävdes också studier i astronomi och därför skaffade man även andra astronomiska instrument. Arabiska astronomer gjorde stora framsteg i bestämmandet av månens och planeternas banor. Tidigt författades också vetenskapliga alster om ebb och flod, regnbågen, mångården och morgonrodnaden. Redan på 1000-talet utgick arabiska astronomer från att jorden var klotformad och Kopernikus (1473-1543) och Keplers (1571-1630) arbeten hade knappast varit möjliga utan deras förarbete. Ibn Rushd behärskade naturvetenskap och gjorde även astronomiska observationer. Han kunde till exempel genom att iakttä stjärnornas läge i Spanien respektive Marocko bevisa Aristoteles påstående om att jorden var rund.

"Ibn Rushd är filosofernas filosof, farlig men också lockande."

Ronny Ambjörnsson

Ibn Rushd som filosof

Islams närvaro i södra Spanien under Ibn Rushds tid alstrade ett blomstrande multikulturellt samhälle på spansk mark under nästan 800 år. Muslimerna och araberna var arvtagare till den hellenistiska kulturen och genom ett betydande översättningsarbete kom detta arv att räddas, bearbetas och förvaltas. Många översättningar gjordes av arabiska kristna som tillhörde de syrisk-ortodoxa och nestorianska kyrkorna. Här kan nämnas den syriske kristna läkaren Hunajn Ibn Ishaq/Johannitius (809–873) med vilken översättningsverksamheten nådde sin höjdpunkt. I början av 800-talet grundades en akademi i Bagdad, "Visdomens hus", där dessa verk sedan fanns tillgängliga på arabiska som blev vetenskapens språk, från 750 fram till 1258 då de förstördes av mongolerna. Tidiga islamiska filosofer hämtade mycket inspiration från översättningsarbetet som varade i knappt 400 år, från 800-talets början till 1100-talets slut. Detta beredde väg för ytterligare ett vetenskapsområde och introducerade den grekiska filosofin på vissa islamiska lärosäten, specifikt inom de två kunskapsområdena *ilm al-aqida* (trons vetenskap) och *usul al-fiqh* (principer för islamisk rättsvetenskap).

Diakonen Lupitus i Barcelona, som genom att läsa översättningar från arabiska lärde sig att hantera ett astrolabium, skrev år 984 till sina kristna trosbröder på andra sidan Pyrenéerna och uppmanade dem att utnyttja arabisk vetenskap för att underlätta sina religiösa sysslor: "Den som i dag vill hålla sina bönetimmar och fira påsk vid rätt tidpunkt och tyda järtecknen för den kommande världsundergången måste använda ett astrolabium. Vi kristna har glömt de gamlas vishet; Gud ger den oss nu åter genom araberna."¹⁵

"Den som i dag vill hålla sina bönetimmar och fira påsk vid rätt tidpunkt och tyda järtecknen för den kommande världsundergången måste använda ett astrolabium. Vi kristna har glömt de gamlas vishet; Gud ger den oss nu åter genom araberna."

Diakonen Lupitus i Barcelona

¹⁵ Ingmar Karlsson, Tankar om islam och Europa, sidan 15.

Under 700- och 800-talen översattes ett stort antal antika verk från grekiska, syriska och medelpersiska till arabiska. Den klassiska grekiska filosofin med Platon (427-347 f.Kr.), Aristoteles (384-322 f.Kr.) och Plotinos (cirka 204-270), men också verk om läkekonsten av Hippokrates (cirka 460-370 f.Kr.), Galenos (129-199) och Ptolemaios (90-170) astronomiska verk fördes vidare och utvecklades av en rad arabiska, persiska och turkiska filosofer som al-Kindi (800-talet), al-Farabi (900-talet) och inte minst Ibn Tufayl/Abobacer (cirka 1105-1185).

Platon och Aristoteles blev de stora inspirationskällorna för den islamiska filosofin och tolkades med hjälp av filosofer som Plotinos och Proklos (400-talet). Bland de mest framstående och inflytelserika tolkarna fanns Ibn Sina och Ibn Rushd. De nöjde sig inte med att översätta, utan började även kommentera och sammanfatta en del antika verk och då särskilt Aristoteles. Detta arbete nådde sin höjdpunkt med al-Farabi som även går under namnet "den andra läraren" i succession efter Aristoteles.

Ibn Rushd var som tidigare nämnts mest känd som filosof och läkare, men han var även berömd som "den tredje läraren" efter Aristoteles och al-Farabi. Den muslimske lärde historikern al-Dhahabi¹⁶ (1274-1348) kallade honom i *Siyar Alam al-Nubala*, Nobels biografier, för "filosof före sin tid". Ett annat bevis för hans framstående ställning var då man vid Uppsala universitets första undervisningstillfälle citerade fem arabiska filosofer som auktoriteter och Ibn Rushd nämndes först av alla.

¹⁶ Muhammad ibn Ahmad ibn Uthman al-Dhahabi (1274-1348)

Aristoteles som modell och förebild

Ibn Rushd var en aristoteliskt influerad filosof och använde sig av Aristoteles inom teologin och filosofin. I sin bok *Tahafut al-Tahafut* ansåg Ibn Rushd att "Aristoteles är grunden för all filosofi". Vidare nämnde den franska filosofen Ernest Renan (1823-1892) i sin bok *Ibn Rushd och averrosimen* att Ibn Rushd i sin bok *Al-Hayawan* hävdade att Aristoteles var utsedd av Gud att nå en nivå av perfektion som ingen människa tidigare nått. Enligt Renan hävdade han dessutom att koranversen [62:4]: "Sådan är Guds nåd, och Han skänker den till den Han vill. Guds nåd är en uteslutande källa", syftar på Aristoteles och att Ibn Rushd ansåg att Aristoteles var "en gudomlig filosof", och att hans syn var "högre än hela människosläktet".

Renans påståenden om Ibn Rushds syn på Aristoteles kom att användas mot Ibn Rushd av vissa muslimska teologer, däribland doktor Jamal Abu Hassan¹⁷ från shariafakulteten vid Zarqa-universitet i Jordanien. Abu Hassan hävdade att Ibn Rushd under hela sitt liv menade att om man har full förståelse för Aristoteles läror så står de inte i konflikt med de bästa kunskaper som människan kan nå. Dessutom hävdade Abu Hassan att Ibn Rushd skulle ha sagt: "mänsklighetens eviga utveckling har nåtts i Aristoteles karaktär, det är omöjligt att någon annan värderas högre än den. Han är en människa över människans natur", och att "det inte finns någon lycka utan Aristoteles"¹⁸.

Andra muslimska lärde, som den marockanske rättslärde doktor Ahmad al-Raysoni¹⁹, menade att det Abu Hassan citerade om Ibn Rushds syn på Aristoteles är svårt att bevisa, eftersom dessa citat inte återfinns i någon av de böcker av Ibn Rushd som är bevarade idag, den enda källan är Renan.

Ibn Rushd utmärks som den mest noggranna och lojala kommentatorn till Aristoteles logik och filosofi. Han skrev kommentarer till Aristoteles i tre versioner; korta, medellånga och långa, vilket motsvarade de tre nivåerna i

¹⁷ Al-ata al-fikri liabi al-walid Ibn Rushd, Halaqa Darsyyiah

¹⁸ Ibid

¹⁹ Ibid

undervisningen under denna tid. Kommentarererna utgick från de arabiska översättningar som redan fanns tillgängliga. Ibn Rushd skrev också självständiga verk som en fortsättning på Aristoteles tänkande. Han kommenterade bland annat Platons *Staten*²⁰ vilket tyder på att han influerades av al-Farabi.

"Det största som inträffade mig under nakba, katastrof, var då jag kom in tillsammans med min son Abdullah i en moské i Córdoba, efter att asr-bönetiden hade inträtt, och en del elaka, vanliga människorna slängde ut oss ur moskén."

Ibn Rushd

Ibn Rushds syn på Aristoteles och dennes filosofi var således inte utan kritiker. En del kritiker ansåg att han var extremist i sin beundran. En del muslimska rättslärdar såsom Ibn Daqiq al-Eid²¹ anklagade honom för att ha en dålig *aqida*; troslära. Ibn Rushd trodde på *fasl al-Maqal* - att filosofiska kunskaper krävs för att "kunna förstå Sharias sanning", något som gjorde att al-Shatibi kritiserade honom. Som tidigare nämnts skrev al-Dhahabi (1274-1348) en kort biografi om Ibn Rushd i boken *Siyar Alam al-Nubala* och kallade honom "filosof före sin tid". Men i slutet av biografen drog han slutsatsen att "ingen bör återberätta något från hans verk" vilket speglar al-Dhahabis övergripande negativa syn på filosofin. Även betydande historiker och biografiförfattare som Ibn Khallikan (1211-1282), Salah al-Din al-Safadi (död 1362) och al-Qifti (cirka 1172-1248) exkluderade Ibn Rushd. Hadji Khalifa (1609-1657) nämnde honom enbart i samband med diskursen om al-Ghazalis bok *Tahafut al-falasifah* i sin biografiska encyklopedi *Kaschf adh.unun*. Däremot menade den muslimske teologen Ibn Taymia (1263-1328) att Ibn Rushd var "den muslimske filosof som stod närmast islam"²².

²⁰ Hans kommentar finns bevarad - men på hebreiska, inte på arabiska

²¹ Zolo, Muhammad, Kitab Bydat al-Mudjtahid wa nyhayat al-Muqtasid li Ibn Rushd wa dawroho fi tarbyat malakat al idjtihad min khilal bydayat al-mudjtahid.

²² Al-ata al-fikri liabi al-walid Ibn Rushd, Halaqa Darsyyiah.

Ibn Rushds filosofiska studier

Ibn Rushds strävan som filosof hade framförallt två syften. Det första var att kombinera filosofin med sharia och frigöra trosläran från *ashariterna* såväl som *mutaziliternas* och al-Ghazalis idéer. Det andra handlade om att rena Aristoteles filosofi från främmande element och att gå vidare med att utveckla den.

När det gäller det första syftet, ser man att Ibn Rushd i sin *Faslal-Maqal* undersökte de islamiska synvinklarna kring sysslande med filosofi och logik; är det tillåtet, *mubah*, enligt Islam, eller förbjudet, *haram*, är det något rekommenderat eller önskvärt, *mandub*, eller rentav en plikt, *wadjib*. Den här undersökningen tyder starkt på att lärda under den tid, och även kanske gemene man, hade ställt dessa frågor och att religiösa åsikter här gick isär. Generellt rädde en negativ syn på filosofin under denna tid. En viktig förklaring till detta var al-Ghazali negativa inställning till filosoferna i sin bok *Tahafut al-falasifa*, Filosofernas sammanbrott, som han anklagade för att ha förgripit sig på trons grundvalar. Han förklarade dem som icke-muslimer i tre frågor; världens evighet, Guds vetandes gränser och kroppslig uppståndelse efter döden.

Egentligen heter al-Ghazalis bok "Filosofernas sammanbrott" och inte "Filosofins sammanbrott", dvs. han kritiserade filosoferna och inte själva filosofin. Trots detta antogs det allmänt att han var emot filosofin, man ansåg alltså att hans kritiska syn omfattade samtliga filosofer, således kom han att vara den aristoteliskt influerade filosofins främsta belackare.

I sin *Manahidjal-Adellah* ansåg Ibn Rushd att al-Ghazalis tankar hade "vilselett flera folk från visdom (filosofi) och sharia". Den rådande uppfattningen var alltså att sharia och filosofin gick emot varandra. I *Faslal-Maqal* ansträngde sig Ibn Rushd mycket för att lösa det här problemet. Han erkände att vissa filosofer hade skadat sharia men menade att detta var på grund av deras dåliga synvinklar och åsikter och hade inget med själva filosofin att göra. Detta hade enligt Ibn Rushd medfört fientlighet och konflikt mellan sharia lärda, här menade han rättslärda, hadithlärda och mutakalimin, lärda i talets vetenskap, som slutligen skapade fientlighet inte bara bland lärda utan också bland folket.

Ibn Rushd gick till hårt angrepp mot *ashariterna* såväl som *mutaziliternas* teologiska skolor, som var motståndare till filosofernas tankesätt. Ashariterna och mutaziliterna var teologiska skolor som förhöll sig olika till den aristoteliska idétraditionen. Som Mohammad Fazlhashemi²³ beskriver gav mutaziliterna mänskligt förnuft och det logiska tänkandet företräde i sina tolkningar, medan ashariterna ansåg att varje tolkning skulle legitimeras genom hänvisning till korantexter, uttalanden och handlingar som tillskrivs profeten eller framstående religiösa auktoriteter vars tolkningar har förmedlats av en lång kedja av tradenter.

"Det har inte vuxit upp någon som liknar honom i sin vetenskap eller uppträdande i hela Andalusien, han var även mycket ödmjuk, hans biografi var god och uppskattades av samtliga kalifaten."

Ibn al-Abbar

I *Manahidjal-Adellah* ansåg Ibn Rushd att teologiska skolor, firakk, hade "gått vilse ur sharias avsikt", vilket ledde till att folket splittrades och hamnade i *bidah*, oönskad innovation i religion. Majoriteten av andalusienborna var ashariter och därför framförde han i sin bok *al-Kashf* en mycket skarp kritik mot dem.

Ibn Rushd ville reformera och förnya tankarna kring relationen mellan sharia och filosofin. Som Jan Hjärpe observerat²⁴, menade Ibn Rushd att allt vetande utgör en sammanhängande och harmonisk helhet. Förnuftet står över alla andra vägar till kunskap, inom alla områden. Det gäller även teologin. Han såg det rationella tänkandet som en religiös plikt, men menade samtidigt att alla inte har förmågan till sådant rationellt tänkande.

²³ Fazlhashemi, Mohammad, 2011, Filosofiska idéströmningar i muslimsk kontext.

²⁴ Korrespondens med Jan Hjärpe, otryckt material om Ibn Rushd, 2012.

För Ibn Rushd och hans föregångare i den muslimska världen var filosofin, som Hjärpe också noterat²⁵, en världsåskådning, en särskild uppfattning om universum. Den var "de gamles (eller grekernas) vishet" och sågs som en skola eller speciell riktning (*madhhab*). Den uppfattades som ett tanke-system och inte som man ser på filosofin idag; olika motstridiga filosofiska riktningar.

Ibn Rushd var en naturlig fortsättning på den muslimska filosofin och stod i en tradition av filosofi med arabiska som språk som gick från 800-talet fram till hans egen tid, men detta började förändras. Han försökte lösa den islamiska filosofins främsta dilemma och det var ingen lätt uppgift "att förhålla sig till religiösa föreställningar som inte var förenliga med den grekiska idétraditionen"²⁶.

Ibn Rushds andra stävan som filosof var att rena Aristoteles filosofi från främmande element och att gå vidare med att utveckla den. Därför gick han till hård attack mot nyplatonismen, som grundades av Plotinos (204-270), och förenade element från Aristoteles filosofi med Platons filosofi. Detta innebar att han i viss mån kritiserade sina muslimska filosofiska föregångare, särskilt al-Farabi och Ibn Sina som, i likhet med de flesta andra islamiska filosofer, var nyplatoniskt influerade. Det blev en aristotelism som färgades starkt av nyplatonism. Ibn Rushd menade att de missuppfattade Aristoteles verk och blandade ihop Aristoteles och Platons filosofiska tankegångar. Ibn Rushd stod på Aristoteles sida mot dennes läromästare Platon.

Ibn Rushd kände till bland annat al-Kindis, al-Farabis, Ibn Sinas och Ibn Bajjahs filosofier. Al-Farabi försökte i sin bok *al-djamebaynal-hakimayn* förena aristoteliska och nyplatoniska tankegångar, vilket influerade Ibn Sina som i sin tur kombinerade den aristoteliska empiriska traditionen med nyplatonismens metafysiska spekulationer.

²⁵ Föreläsning på Dunkers kulturhuset i Helsingborg, 27 mars 2010.

²⁶ Ibid.

Tillgängliga källor från de muslimska historiker som skrev i detalj om Ibn Rushds liv, vetenskapliga miljö, kunskapssökande och mentorer skrev inget om hans filosofiska studier, varför det inte finns någon precis uppfattning om hur han lärde sig filosofi. Det vi vet är att flertalet av Ibn Rushds lärare var elever till hans farfar. Farfaderns litteratur i rättsvetenskap såväl som *ilmal-kalam* (talets vetenskap) var inte bara grundtexter för Ibn Rushd i de islamiska vetenskaperna utan även i hans filosofiska skrifter.

En del hävdar att Ibn Tufayl (död cirka 1185) var en av Ibn Rushds lärare, något som är svårt att bevisa. När Ibn Rushd lärde känna Ibn Tufayl var han 54 år gammal och hade redan författat flera filosofiska skrifter. Men Ibn Tufayl hade utan tvekan stor inverkan på Ibn Rushd. Förmodligen drog Ibn Rushd nytta av Ibn Bajjahs filosofiska skrifter, vilket kan härledas av att läkaren och historikern Ibn Abi Usaibia (1203-1270) nämner några böcker av Ibn Bajjah som visar att han kommenterade Aristoteles innan Ibn Rushd påbörjade sitt arbete. Däremot förefaller det som att Ibn Rushds medicinska studier, troligen via Galenos, spelade en viktig roll för hans lärande av den hellenistiska filosofin.

Ibn Rushd och al-Ghazali

Ibn Rushd kritiserade den store teologen och filosofen al-Ghazali (1058-1111), trots att han var tydligt influerad av honom. Al-Ghazali angrep filosoferna skarpt i en skrift med namn *Tahafut al-falasifa*, Filosofernas sammanbrott, där han framförallt riktade sig mot Ibn Sina och al-Farabi som han förklarade vara *kuffar*, det vill säga icke-muslimer. Al-Ghazali var den aristoteliskt influerade filosofins främsta belackare. Han anklagade filosoferna för att ha förgripit sig på trons grundvalar. *Tahafut al-falasifa* bestod av en anklagelseakt på 20 punkter. I 17 punkter anklagade han filosoferna för att ha gjort sig skyldiga till diverse logiska motsägelser och i tre punkter anklagade han dem för kätteri eftersom deras föreställningar stod i strid med grundläggande föreställningar i islam. Dit hörde bland annat föreställningen om kroppslig uppståndelse efter döden. Man tror att *Tahafut al-falasifa* kom först till Andalusien via al-Ghazalis elev al-Qadi Abu Bakr ibn al-Arabi (1076-1148).

Ibn Rushd och al-Ghazali levde i olika tider och möttes förstås inte²⁷. Men Ibn Rushd bemötte al-Ghazali i två böcker; *Fasl al-Maqal fima bayn al-Hikmah wal Sharia min itisal*, samt *Tahfut al-tahafut*. I *Tahfut al-tahafut* gick Ibn Rushd till angrepp mot al-Ghazali och anklagade honom för att ha missuppfattat begreppet 'visdom' på grund av att han enbart vilade på Ibn Sinas verk. Men han gav också al-Ghazali rätt i vissa avseenden. Vi vet inte exakt när Ibn Rushd skrev sin *Tahafut*. Troligen var det inte under hans ungdomså eftersom han inte nämner den i boken *Fasl al-Maqal* och inte heller i *Manahidj al-Adellah* som han skrev i Sevilla under åren 1179-1180. Det är följaktligen svårt att påstå att Ibn Rushd skulle ha skrivit *Tahafut* innan 1180, då han var 54 år gammal.

²⁷ Al-Ghazali dog 15 år innan Ibn Rushd föddes.

Ibn Rushds katastrof, nakba

Ibn Rushd besökte almohadernas huvudstad Marrakech flera gånger, troligen första gången 1153. Sultanen Abulmamun (död 1163) antog honom som rådgivare när han var 27 år gammal. 1153 skickade Abulmamun honom till Marrakech för att sprida sina vetenskapliga kunskaper i Nordafrika, samt reformera utbildningssystemet och inrätta vetenskapliga institutioner. Under sina resor mötte Ibn Rushd den ryktbare filosofen och läkaren Ibn Tufayl. Ibn Tufayl hade ett stort inflytande på sultanen Abu Yakub Yusuf (död 1199) som blev sultan över Andalusien och Nordafrika efter sultanen Abulmamuns död 1163. Abu Yakub förlitade sig på Ibn Tufayls omdöme för att anlita vetenskapligt lärda i palatset i Marrakech och då föll valet på Ibn Tufayls unge vän Ibn Rushd. Abu Yakub utsåg senare Ibn Rushd till *qadi al-djamaa*, justitieminister enligt dagens termer, över Córdoba och Sevilla.

Ibn Rushds kontakter med Ibn Tufayl och almohader-kronprinsen Abu Yakub kom att vara mycket avgörande för hans vetenskapliga och filosofiska liv. De delade Ibn Rushds positiva syn på den hellenistiska filosofin. Abu Yakub beklagade sig någon gång över den svårighet och mystik han fann i Aristoteles verk och filosofiska tänkande²⁸ och bad Ibn Tufayl korrigera de befintliga översättningarna av Aristoteles. Ibn Tufayl, som trodde sig vara för gammal för att fullborda ett sådant ambitiöst projekt, delegerade arbetet till den unge Ibn Rushd. När Ibn Tufayl åldrades ersattes han 1182 av Ibn Rushd som Abu Yakubs läkare. Ibn Rushd började troligen författa sina filosofiska och medicinska skrifter under denna period som *qadi al-djamaa* i Sevilla och Córdoba.

Då sultanen Abu Yakub avled tog hans son Yakub, känd som al-Mansour, över vid 32 års ålder. Ibn Rushd fortsatte att vara verksam som läkare och filosof vid hovet hos al-Mansour och fick inledningsvis samma status och behandling av den unge sultanen som han åtnjutit tidigare. Ibn Rushd bodde i sultanens palats i Córdoba och blev mycket god vän med honom. Han brukade tilltala sultanen som "*ya akhi*", min bror, något som inte var fullt accepterat av al-Mansour,

²⁸ Aristoteles och Platons verk tolkades med hjälp av filosofer som Plotinos (200-talet) och Proklos (400-talet). De blev då en form av religiös mystik.

särskilt inte inför allmänheten. Ibn Rushd fick en högre position och större respekt av sultanen än andra, något som mottogs med avundsjuka bland rättslärda och teologer vid hovet och i Córdoba, och särskilt av Abu Mohammed Sheikh Abdul Wahid bin Hafs Hintani som stod nära al-Mansour och även var gift med hans dotter.

Filosofi blev en avskydd vetenskap i Andalusien och filosoferna vågade inte avslöja sig inför allmänheten. Den som avslöjades stämplades som kättare och fick sina filosofiska böcker uppbrända. Ibn Rushd skrev sina filosofiska verk under skydd av en rad almohader-kalifer, som var villiga att skydda honom från kritiker såsom de övriga maliki-juristerna och andra som hade en negativ inställning till filosofin och filosofer. Han levde under privilegium och fick skydd och stöd av sina kalifer under hela sitt liv fram till bara tre år före sin död.

1195 stod Andalusien inför ett växande hot från en del spanska kristna. Al-Mansour behövde stöd från rättslärda och teologer som hade fått en betydande makt bland allmänheten. Men hans vädjan om stöd gjorde det svårt för honom att avstå från dessa gruppers påtryckningar och krav. Al-Mansours relation till Ibn Rushd förändrades fullständigt vid denna tidpunkt. Ibn Rushd förlorade sin höga ställning vid hovet och kränktes och arresterades trots att han var över 70 år gammal. Han fråntogs sina titlar och isolerades från sina elever som avsattes från sina positioner, i synnerhet de som verkade som domare. Detta hade stor inverkan på Ibn Rushd. Al-Ansari skildrar i sin bok *Syrat Ibn Rushd* hur Ibn Rushd skrev "Det största som inträffade mig under nakba, katastrof, var då jag kom in tillsammans med min son Abdullah i en moské i Córdoba, efter att asr-bönetiden hade inträtt, och en del elaka, vanliga människorna slängde ut oss ur moskén." Hans filosofiska böcker brändes i Córdoba och hans arbete med filosofi och andra vetenskapliga ämnen förbjöds, förutom medicin, astronomi och matematik. Tack vare den stadiga migrationen av andalusier till Egypten, som bar med sig kopior av Ibn Rushds verk, överlevde en del av hans filosofiska skrifter. De spanska kristna brände senare alla arabiska böcker i Andalusien. 1671 brände man cirka 80 000 böcker bara i Córdoba.

Rättslärda och teologer arrangerade en offentlig domstol mot Ibn Rushd i Córdoba's stora moské, med allmänheten närvarande. Detta skedde 1195, precis efter att al-Mansour gått segrande ur kriget mot de spanska kristna. Man kritiserade Ibn Rushds skrifter som betraktades som kätteri på grund av deras filosofiska innehåll. Ibn Rushd anklagades också för att i en av sina böcker ha skrivit att "det bevisades att planeten Venus är en av gudarna" och för att ha förnekat existensen av folkgruppen Ad som nämns i Koranen. Slutligen dömdes han och förvisades en tid till Lucena, en liten judisk stad 30 mil söder om Córdoba, för att senare få återvända till hovet i Marrakech. Orsaken till att han förvisades just till Lucena var att motståndare under rättgången anklagade honom för att vara jude till sitt ursprung. Ibn Rushds exil var ett undantag i hans biografi. Al-Mansour upphävde alla straff mot honom och hans elever 1198 men olyckligtvis dog Ibn Rushd samma år, innan han hann återvända till sina befattningar och till domstolen. Det berättas att imam Fakhr ad-Din ar-Razi (1149-1209) fått kännedom om Ibn Rushds kunskap och hyrde ett skepp från Alexandria i Egypten för att resa till Andalusien och besöka honom, men han avlyste färden då han fick höra talas om Ibn Rushds nakba.

Utöver den beskrivning som framställs här så finns det andra åsikter om orsaken till Ibn Rushds nakba. Vissa menar att det skedde på grund av hans politiska åsikter, eftersom han och de som drabbades med honom närmade sig kalifens bror Yahia som var i strid med kalifen al-Mansour om styret av Andalusien och Nordafrika. Till sist angrep al-Mansour sin bror och alla som allierade sig med honom, däribland Ibn Rushd och hans elever. Med utgångspunkt i denna förklaring sägs det att Ibn Rushd ansåg att almohadernas styre i Andalusien var präglad av despotism under al-Mansours tid.

"Ibn Rushd var mycket tolerant, inte sparsam, mycket generös mot sina vänner och även fiender. Som domare var han inte sträng och barmhärtig."

Historiken Abdulwahid al-Marrakshi

Ibn Rushds död

Ibn Rushd dog i Marrakech den 12 december 1198. Hans kropp flyttades sedan till Córdoba där han begravades på Ibn Abbas begravningsplats. Det berättades att hans vän, den unge sufiske tänkaren Muhyi al-din Ibn al-Arabi (död 1240) nämnde att han bevittnade både Ibn Rushds död i Marrakech och även när kroppen, tre månader efter hans död, fördes på ett djur till Córdoba. Ibn Abi Usaibia menade att Ibn Rushd levde under kalifen al-Nasers tid, efter kalifen al-Mansour. Om detta kan man diskutera men den mest troliga slutsatsen är Ibn al-Abbars²⁹ (1199-1260), som hävdade att Ibn Rushd dog en månad innan al-Mansours död. Detta överensstämmer med vad de flesta historiker skrivit och även med det som Ibn al-Arabi och Muhammad Ibn al-Shatibi bevittnade.

Den framstående historiken Ibn al-Abbar sa "det har inte vuxit upp någon som liknar honom i sin vetenskap eller uppträdande i hela Andalusien, han var även mycket ödmjuk, hans biografi var god och uppskattades av samtliga kalifaten"³⁰. Historiken Abdulwahid al-Marrakshi beskrev Ibn Rushd som "mycket tolerant, inte sparsam, mycket generös mot sina vänner och även fiender. Som domare var han inte sträng och barmhärtig". Efter Ibn Rushds död drevs den aristoteliskt influerade filosofin tillbaka i den muslimska idévärlden. Det återges att Ibn Rushd yttrade "min själ dör när filosofin dör" innan han dog.

"Min själ dör när filosofin dör."

Ibn Rushd

²⁹ Ibn al-Abaar var mer intresserad av Ibn Rushds biografi än andra biografier.

³⁰ Al -dhahabi, syar alam al-nubala.

IBN RUSHDS BETYDELSE FÖR VÄSTERLÄNSK IDÉVÄRLD >

Ibn Rushd kom att innebära mycket för den fortsatta europeiska historien. Detta har också hyllats i konsten.

Den italienske konstnären och renässansmålaren Rafael, Raffaello Sanzio, (1483-1520) målade en fresk som kallades *Skolan i Aten* (*Scuola di Atene* på italienska) under åren 1509-1511. I fresken syns Ibn Rushd, bland många välkända grekiska filosofer, iklädd en arabisk turban, bakom den grekiske filosofen och matematikern Pythagoras (580-495 f.Kr), det vill säga som en av Aten-skolans filosofer.

Konstnären Monfredo de Monte Imperiali (1400-talet) målade en tavla som symboliserar en imaginär debatt mellan Averroës (Ibn Rushd på latin) och nyplatonismens och Plotinos främsta lärjunge Porphyrios, född Malchus (cirka 204-332). Den italienske målaren Giovanni di Paolo di Grazia (cirka 1403-1482) målade en praktfull tavla 1445-1450 som sammanförde Averroës och Tomas av Aquino. Ibn Rushd hyllades även av den irländske författaren James Joyce (1882-1941) i romanen *Ulysses* (Odysseus), som lånade sitt namn från eposet *Odyssén* av Homeros (cirka 850 f.Kr.). I *Ulysses* framställs Ibn Rushd jämte den judiske filosofen Moses Maimonides/Mosa Ibn Maimon (1135-1204).

Översättningar av Ibn Rushds verk till latin och hebreiska

Den högmedeltida filosofin och teologin i Västeuropa påverkades starkt av de islamiska filosoferna genom översättningar som gjordes under 1100-talet. Först översatte man delar av al-Kindis, al-Farabis, al-Ghazalis och Ibn Sinas verk. Ibn Sina var den viktigaste uttolkaren av Aristoteles inom den medeltida västerländska filosofin, för att senare avlösas i denna roll först av al-Ghazali och sedan av Ibn Rushd. Under 1100- och 1200-talen gjordes översättningar från arabiskan till latin och hebreiska på både Sicilien och i Toledo. Dessa var områden som emiraten förlorat i Andalusien och som styrdes av spanska kristna, där araber och judar som valt att inte lämna städerna fanns kvar, vilket gjorde att den judiska och arabisk-muslimska kulturen bevarades.

Kort efter Ibn Rushds död började översättningarna av hans verk utarbetas på hebreiska och latin. Det var så de bevarades - få av verken finns bibehållna på arabiska. Judiska filosofer medverkade till framförandet av Ibn Rushds filosofi till västerlandet via de hebreiska översättningarna. Den italienske översättaren Gerard av Cremona/Gerardus Cremonensis (cirka 1114-1187) var dock först med de arabiska översättningarna till latin, då han översatte de vetenskapliga böcker som han fann på Toledos bibliotek. Det uppskattas att han översatte fler än 87 arabiska böcker till latin.

De hebreiska översättningarna av Ibn Rushds arv och litteratur hade en stark påverkan på den judiska filosofin. Samtidigt spelade hebreiska översättare en viktig roll i averroismen och framförallt på vissa italienska universitet. Det gjordes även ett arabiskt-hebreiskt-latinskt lexikon för att kunna förstå Ibn Rushds arabiska texter under översättningsarbetet. Judarna använde visserligen arabiska när de skrev om filosofi eller vetenskap men hebreiskan var poesins språk. I Andalusien användes hebreiskan kanske för första gången för andra än liturgiska ändamål.

Ibn Rushds böcker lästes på arabiska av de arabiskt influerade judiska filosoferna i Andalusien, såsom Mosa Ibn Taybon (död 1260) och Yehuda Ibn Kuhin (död 1247), som i sin tur översatte dessa böcker till hebreiska. Här kan man även nämna den judiske filosofen och teologen Moses Maimonides³¹/ Mosa Ibn Maimon (1135-1204) som senare influerade Thomas av Aquino. Ibn Maimon skrev på arabiska och var präglad av den islamiska filosofiska traditionen. Han ville för den judiska trons del åstadkomma samma slags syntes av aristotelisk filosofi och judisk tro som samtidigt kommit till uttryck hos bland andra Ibn Bajjah, Ibn Tufayl och framför allt Ibn Rushd. Ibn Maimon var helt integrerad i den islamiska filosofiska traditionen och påverkades även starkt av al-Farabi.

³¹ Moses Maimonides eller Mosa Ibn Maimon kunde skriva på arabiska och präglades av den muslimska filosofiska traditionen. Han influerades framförallt av Ibn Rushd och trots att de inte träffades var han väldigt nyfiken på Ibn Rushds böcker och syn på aristotelisk filosofi. Han påverkades även av Ibn Bajjah (Avempace, död 1138) och Ibn Tufayl (Abubacer, död cirka 1185).

Efter att den muslimska epoken var över i Andalusien ställdes både muslimer och judar inför valet att konvertera till kristendomen, gå i exil eller dömas till döden. Man uppskattar att en kvarts miljon judar vägrade konvertera och tvingades lämna Andalusien. Bland dessa fanns judiska filosofer med vilka Ibn Rushds litteratur kunde överleva. De hebreiska översättningarna verkade som brobyggare mellan väst och Ibn Rushds filosofi, vilket kan ha bidragit till att hatet mot judarna växte sig än större bland kristna i väst eftersom man anklagade dem för att ha förgiftat kristendomen med averroismen. Men det fanns alltså många andra anledningar också för judehatet i väst under den tiden.

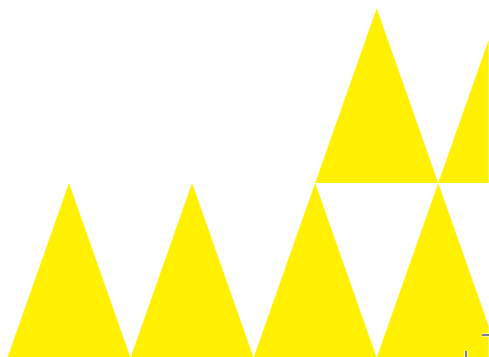
De tillgängliga källorna är i det närmaste överens om att Ibn Rushds kommentarer till Aristoteles översattes till latin först av Michael Scout (cirka 1175-1232). Han översatte 15 av Ibn Rushds 38 kommentarer till Aristoteles från arabiska till latin, medan de första översättningarna från arabiska till hebreiska gjordes av Yaqub al-Anadolui (1194-1256). Under den tysk-romerske kejsaren Fredrik II (Fredrik Hohenstaufen, 1194-1250), som härskade över Sicilien, förde al-Anadolui och hans vän Michael Scout vidare de arabiska översättningarna till västerlandet, med kejsarens stöd. Man tror dock att de flesta översättningar som Michael Scout gjorde av både Aristoteles och Ibn Rushds kommentarer, särskilt med avseende på logiken och metafysiken, har gått förlorade. Ibn Rushds långa kommentarer bevarades i sina latinska kopior och hebreiska grunder, medan de arabiska grundtexterna gått förlorade. Större delen av Ibn Rushds verk brändes under nakba-perioden i Andalusien, med undantag för de som handlade om medicin och astronomi. De som drog mest nytta av Ibn Rushds verk var med andra ord främst judar och latinister.

Averroism

Ibn Rushd utgjorde höjdpunkten i filosofins utveckling under medeltiden. Hans kommentarer till Aristoteles skapade en ny filosofisk inriktning i västerlandet, den så kallade averroismen. Termen averroism uppstod först med Thomas av Aquino. Averroism fick ett stort inflytande på judisk och kristen filosofi och kom att få stor betydelse för filosofin i Europa från 1300-talet fram till 1600-talet.

De latinska kristna översatte inte alla islamiska skrifter utan enbart det som ansågs nödvändigt, däribland filosofin. I den islamiska filosofin återföddes Aristoteles på ett helt nytt sätt. Det var framförallt Ibn Rushds Aristoteleskommentarer som förde honom vidare till västerlandet. Han läste Aristoteles med en annorlunda teknik och kommenterade honom enligt *tafsir*-metoden som används till Koranen, då han förklarade texterna ord för ord och mening för mening. Han skiljde mellan sitt ord och Aristoteles genom att skriva Aristoteles ord mellan två parenteser. Således använde han samma metodik som senare tillämpades av Thomas av Aquino när han kommenterade Aristoteles.

Averroismen införde ett antifundamentalistiskt synsätt i Europa eftersom kristna teologer och kyrkan såg förnuftet som sekundärt, medan Ibn Rushd såg förnuftet som en Guds gåva som bör användas av människan för att söka sanningen. Ibn Rushd förde till och med in tankar om sekularism i det latinska västerlandet. Kyrkan förbjöd under en tid aristotelismen (1210) såväl som averroismen (1316). Averroisterna förföljdes och averroismen förbjöds på Paris universitet.

1231 initierade påven Gregorius IX en granskning av de farliga naturböckerna så att felaktiga föreställningar kunde avlägsnas, varpå de skulle få användas i högre undervisning. Detta var ingen lätt uppgift och öppnade dörren för att Aristoteles filosofi kunde förenas med teologiska studier. Allmänt kan kristna tänkare och teologer i sin relation till Ibn Rushds filosofiska tankegångar, delas in i tre grupper:

- Motståndare, Augustinus förespråkare.
- Ibn Rushds förespråkare, averroisterna.
- De som accepterade Aristoteles men försökte "rensa" honom från Ibn Rushd, såsom Thomas av Aquino.

Ibn Rushd och Thomas av Aquino

Thomas av Aquino var en av de största medeltida teologiska filosoferna och banade vägen för renässansen. Tack vare honom påbörjades den kritiska tankeverksamheten i det europeiska tänkandet. Han influerades av Aristoteles tanketradition som återinfördes via Ibn Rushds kommentarer, vilket ledde till att han byggde upp ett nytt teologiskt tänkande. Utöver Ibn Rushds Aristoteleskommentarer kände Thomas av Aquino troligen till andra verk av Ibn Rushd såsom *Tahafut al-tahafut*, *Fasl al-maqal*, *Manahidj al-adillah* och *Al-ilm al-ilahi*.

Tidigt i sitt liv påverkades Thomas av Aquino av Augustinus³² (345-430) som återföddes på nytt via Ibn Sina. Liksom flera av Augustinus efterföljare influerades Thomas av Aquino också av Ibn Sina, något som kan ses tydligt i hans böcker då han hänvisade till Ibn Sina 400 gånger i olika verk. Omkring år 1236 sändes han till universitetet i Neapel, som inrättades av den tysk-romerske kejsaren Fredrik II (1194-1250). Där fick han (troligen) lära sig om Aristoteles, Ibn Rushd och Ibn Maimon. De filosofer som kom att påverka honom mest var Augustinus, Aristoteles, Ibn Rushd, Ibn Maimon och Petrus Lombardus.

Under 1259-1266 skrev Thomas av Aquino kommentarer till många av Aristoteles verk. Under 1300-talet blomstrade filosofin och talets logik på Parisuniversitetet där han verkade som lärare på teologiska fakulteten (1269-1272). Han gick in i debatter och strider med averroisterna som tog stor plats på konstfakulteten. Thomas av Aquino kritiserade averroisterna för att låta filosofin styra religionen. Han ansåg att filosofi och teologi rörde två skilda områden. Filosofin hjälper oss att förstå naturen med vårt förnuft medan tron består av sanningar som uppenbaras av Gud och inte kan förstås med hjälp av förnuftet. Lösningen på problemet var, enligt hans uppfattning, att erkänna filosofins och teologins auktoriteter på var sitt område. Likväl ansåg han inte att religionen stod i konflikt till filosofin.

³² Aurelius Augustinus (Augustinus av Hippo) är det latinska västerlandets mest betydande kyrkofader och en av de fyra stora latinska kyrkolärarna.

Thomas av Aquino influerades av sin lärare Albertus Magnus (1206-1280) som hade goda kunskaper om Aristoteles och läste flera översättningar från arabiska. Men Thomas av Aquino fick ännu djupare kunskap om Aristoteles genom Ibn Rushds kommentarer. Han menade att araberna hade lagt till saker som inte ingick i Aristoteles filosofi. Han kritiserade Ibn Rushds filosofi och ville bevisa att han hade fel i sin tolkning. Syftet var att återetablera Aristoteles filosofi som han menade hade framförts på fel sätt av Ibn Rushd, som han kallade för "den arabiska kommentatorn". Thomas av Aquino försökte kort sagt "rengöra" Aristoteles från Ibn Rushds idéer. Men det fanns trots allt mer som förenade Ibn Rushd och Thomas av Aquino än som skiljde dem åt. Båda var aristoteliskt influerade filosofer som inte såg någon konflikt mellan tron och Aristoteles filosofi.

Ibn Rushds kvinno­syn

Ibn Rushd talade inte direkt om kvinnan, utan i samband med sina kommentarer till Platons *Politiken*. Kvinnans roll under antiken var underordnad mannens och kvinnor var helt utestängda från det offentliga livet. Kvinnor hade även en svag ställning i Platons idealstat. Om en kvinna fick tillträde till ett högre ämbete i idealstaten var det på grund av hennes manliga egenskaper, eller likhet med män.

Ibn Rushd utgick i sina kommentarer från att både kvinnor och män tillhörde samma människosläkte, vilket betydde att de deltog gemensamt i det mänskliga arbetet för att de var lika, trots att de var olika. Mannen var av naturen starkare än kvinnan men detta hindrade henne inte från att vara bättre än honom i vissa avseenden. Därtill trodde Ibn Rushd att kvinnan hade kapacitet att ta sig an uppgifter på samma sätt som mannen - hon var begåvad med förnuft och väl förberedd precis som mannen. Detta innebar att kvinnan kunde vara klok (filosof) eller kunde ta ett högre ämbete i samhället. Ibn Rushd ansåg att problemet med kvinnans roll i Andalusien var att hon nöjde sig med att enbart vara barnaföderska och moder. Han ansåg rentav att detta innebar att den muslimska civilisationen var på väg mot undergång.

*"Ett samhälle som förslavar sina kvinnor,
är ett samhälle dömt till förfall."*

Ibn Rushd

SLUTORD >

"Ibn Rushd hade passerat öst utan att någon kände till honom."

Ernest Renan

Den kordobesiske filosofen Ibn Rushd hyllades och tolkades mer efter sin död än under sin livstid. Han påminner oss om det bortglömda arvet från Andalusien, som var brobyggande mellan ett arabiskt-muslimskt och europeiskt tänkande. Hans försök att kombinera religion och förnuft spelade en stor roll i utvecklingen av den medeltida katolska teologin.

Thomas av Aquino, som var en stor influens till ett nytt teologiskt tänkande, vilade på Aristoteles tanketradition som återinfördes via Ibn Rushd. Likadant kan sägas om Ibn Rushds effekt på den judiske filosofen Ibn Maimon. Det är därmed inte långt ifrån sanningen att hävda att Ibn Rushd utformade det nya västliga, moderna tänkandet inom teologin, filosofin och vetenskapen. Han var inte den förste som försökte förena filosofi (visdom) med religion - detta var även ett viktigt ämne för bland andra al-Farabi, Ibn Sina, Ibn Bajjah och Ibn Tufayl. Men Ibn Rushds verk var mer omfattande och besatt en djupare förståelse i det här sammanhanget.

Många i den muslimska världen har inte dragit full nytta av en stor del av Ibn Rushds insatser. Den franske filosofen och orientalisterna Ernest Renan menade att Ibn Rushd hade "passerat öst utan att någon kände till honom"³³. En betydande del av hans böcker brändes och de arabiska grundtexterna förlorades. Ibn Rushds påverkan på det islamiska tänkandet var begränsad på grund av missuppfattningar och förvrängningar av hans verk och tankegångar. Han tolkades fel, kanske medvetet av hans motståndare, vilket slutade med att han förvisades från Córdoba, hans filosofiska skrifter förstördes och hans ansträngningar underskattades. Ibn Rushd missuppfattades senare återigen av de västerländska averroisterna som framställde honom som kättare och ateist. Men faktum kvarstår att Ibn Rushd var en betydande del i utvecklingen av vårt moderna, västerländska samhälle. Förhoppningen är att det här materialet har lyckats med att lyfta fram de mest väsentliga punkterna i Ibn Rushds biografi, och att skriften har gett mer kunskap om Ibn Rushd som person och om hans insatser i den muslimska såväl som den europeiska medeltida kontexten.

³³ Al-Sayyid Azmi Taha, Al-ata al-fikri liabi al-walid Ibn Rushd

STUDIEHANDLEDNING OCH SAMTALSFRÅGOR >

Vi hoppas att denna studiehandledning ska fungera som stöd och tänkbar entré för dem som önskar samtala om studiematerialet om Ibn Rushd i grupp. Samtalsfrågorna kan användas som komplement. I första hand bör samtalet utgå från de frågor som väcks spontant i gruppen. Gruppen själv bestämmer fritt hur samtalet skall ske. Man kan lägga upp en studiecirkel med fem träffar om man vill.

Förbundets vision är att islam ska vara en självklar del av Sverige. Det ska inte vara något konstigt att vara svensk muslim. Vår uppgift är att stärka muslimer i Sverige och att ge ickemuslimer mer kunskap om islam. Vår värdegrund tillsammans med vår målsättning sammanfattas av våra fyra kärnvärden. De fungerar som riktlinjer och en hjälp i vårt vardagliga arbete, oavsett om det innebär att ta strategiska beslut om studieförbundets framtid eller om det innebär att planera nästa cirkelträff:

Möte är helt centralt i folkbildningen och har en stark tradition i den muslimska religionen och kulturen. Mötet mellan människor har ett egenvärde vid alla våra aktiviteter. Därför ska dialog och erfarenhetsutbyte alltid uppmuntras. Detta gäller såväl internt bland anställda och förtroendevalda, som i all vår verksamhet. Varje studiecirkel, kulturarrangemang och annan folkbildningsaktivitet ska ta detta i beaktande.

Reflektion ska det finnas tid för i alla vår verksamhet. Det måste alltid finnas utrymme för de kritiska frågorna, det egna tänkandet, dialogen med andra och det egna växandet. Vi ska arbeta för att skapa tid för reflektion för våra anställda så väl som för våra förtroendevalda och cirkelledare. Varje folkbildningsaktivitet ska också ge tid för reflektion.

Stolthet över sig själv och den identitet man har, över Ibn Rushd och vår verksamhet ska alla kunna känna. Vi strävar mot ett samhälle där det är möjligt att kunna vara stolt över att vara svensk och muslim. Våra anställda, förtroendevalda och cirkelledare ska kunna vara stolta över sitt arbete och över att tillhöra Ibn Rushd. Våra deltagare ska kunna känna stolthet över det de lär och upplever vid våra arrangemang. Vi ska prioritera projekt som stärker den muslimska gruppens egenmakt och stolthet.

Förändring är centralt för folkbildning. Ofta upplevs folkbildningen som konservativ och traditionell. Detta vill inte Ibn Rushd fastna i. Vi är inte nöjda med samhället som det ser ut idag, därför vill vi förändring. Förändring kan vara större förståelse mellan muslimer och icke muslimer. Det kan också vara ett större politiskt deltagande bland våra aktiva. Vi ska aldrig vara rädda för att påpeka behovet av förändring eller för att vara obekväma. Våra projekt ska alltid kunna påvisa förändring.

Våra kärnvärden hänger ihop. Mötet och tiden till reflektion är en förutsättning för att kunna känna stolthet. Reflektion är en nödvändighet för att se missförhållanden. Stolthet krävs för att våga kräva förändring. Förändring är svårt att driva ensam, det görs enklast i mötet med andra.

Samtalsfrågor

1. Vem var Ibn Rushd?
2. Varför skulle en lärd som Ibn Rushd vara polyhistor?
3. Hur var Ibn Rushd som författare?
4. Vad betyder ordet madhahb? Vilka är de kända lagskolorna i Islam?
5. Beskriv Ibn Rushds verksamhet i fiqh, hadithvetenskap, arabiska, medicin, naturvetenskap och astronomi samt filosofi
6. Varför kallas Ibn Rushd för "den tredje läraren"?
7. Muslimerna och araberna i medeltida Spanien blev arvtagare till den hellenistiska kulturen. Varför?
8. Ibn Rushd var en aristoteliskt influerad filosof. Förklara!
9. Ibn Rushd gick till hård attack mot nyplatonismen. Varför?
10. Ibn Rushd kritiserade sina föregångare bland muslimska filosofer, särskilt al-Farabi och Ibn Sina. Varför?
11. Vilken betydelse hade den islamiska kulturen för det medeltida västerlandets vetenskap och filosofi?
12. Redogör för Ibn Rushds kvinnosyn.
13. Diskutera influenserna från det muslimska området på Västeuropa under medeltiden.
14. Hur ställer sig Ibn Rushd i frågan om relation mellan religion och filosofi?
15. Vad är averroismen?
16. Vem var Thomas av Aquino?
17. Vem var Musa Ibn Maimoun?
18. Hur spreds Ibn Rushds idéer och verk till Europa?
19. Vad ville Ibn Rushd åstadkomma med fasl al maqal och tahafut al tahafut?
20. Vad var orsaken till Ibn Rushds nakbah?

LITTERATURFÖRTECKNING >

Al-Sayyid Azmi Taha, 1999, *Al-ata al-fikri liabi al-walid Ibn Rushd*, Halaqa Dar-syyiah, redaktörer: dr. Fathi Malkawi, dr. Amman

Al-Ubaydi, Hammadi, 1984, *Ibn Rushd al-Hafid, hayatoh, ilmoh, fiqhuh, al-dar al-arabyah lilkitob*.

Farah Anton Falsafato Ibn Rushd, 2011, Kalimat Arabia

Fazlhashemi, Mohammad, *Filosofiska idéströmningar i muslimsk kontext*. Filosofisk tidskrift, 2011, 32(2): 3-16

Ihsan Abbas, 1983, *Tarikh al-naqd al-arabidar*. al Thaqfah, Beirut Libanon.

Karlsson, Ingmar, 2007, *Vårt arabiska arv*. SNS förlag

Karlsson, Ingmar, 1999, *Tankar om Islam i Europa*. Utrikesdepartementet, Enheten för Mellanöstern och Nordafrika, MENA-projektet, Delstudie 1, Norstedts Tryckeri AB

Karlsson, Ingmar, 2014, *Arvet från Bagdad; hur det grekiska vetandet bevarades och berikades*. Historiska media.

Muhammad Ibn Ahmad ibn al-Dhahabi, 2001, *Siyar Alam al-Nubala*, 2001, Alrisalah förlag, Beirut - Libanon

Haglund, Ulrika, 2008, *Från grekisk till islamisk filosofi exemplet Avicenna*, Islamologi Uppsats D 10 poäng, Centrum för Teologi och Religionsvetenskap,Handledare: Docent Leif Stenberg, Lunds Universitet.
Internet: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOID=1316534&fileOID=1316535>

Jan Hjärpe, 2012, Korrespondens med Jan Hjärpe, otryckt material om Ibn Rushd.

Zolo, Muhammad, 2006-2007, *Kitab Bydat al-Mudjtahid wa nyhayat al-Muqtasid li Ibn Rushd wa dawroho fi tarbyat malakat al idjtihad min khilal bydayat al-mudjtahid*, doktoravhandling, humanistiska fakulteten, enheten för islamiska studier Koranen och Sunnah, Muhammad Ibn Abdullah universitet i Fas.

INTERNETADRESSER >

<http://alhiwaradimocracy.free.fr/Khad01.htm>

<http://www.saafi.ma/headlines/7354>

<http://www.majma.org.jo/majma/index.php/2009-02-10-09-36-00/707-mag1-2.html>

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1316534&fileOid=1316535>

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Porphyrrios>

<http://208.167.236.171/wadod.net/library/35/3541.pdf>

http://www.academia.edu/2166042/Djamel_Hamoud_Universite_de_Constantine_

http://www.aberatism.com/?page_id=90

<http://www.alarabimag.com/Article.asp?ART=3020&ID=42>

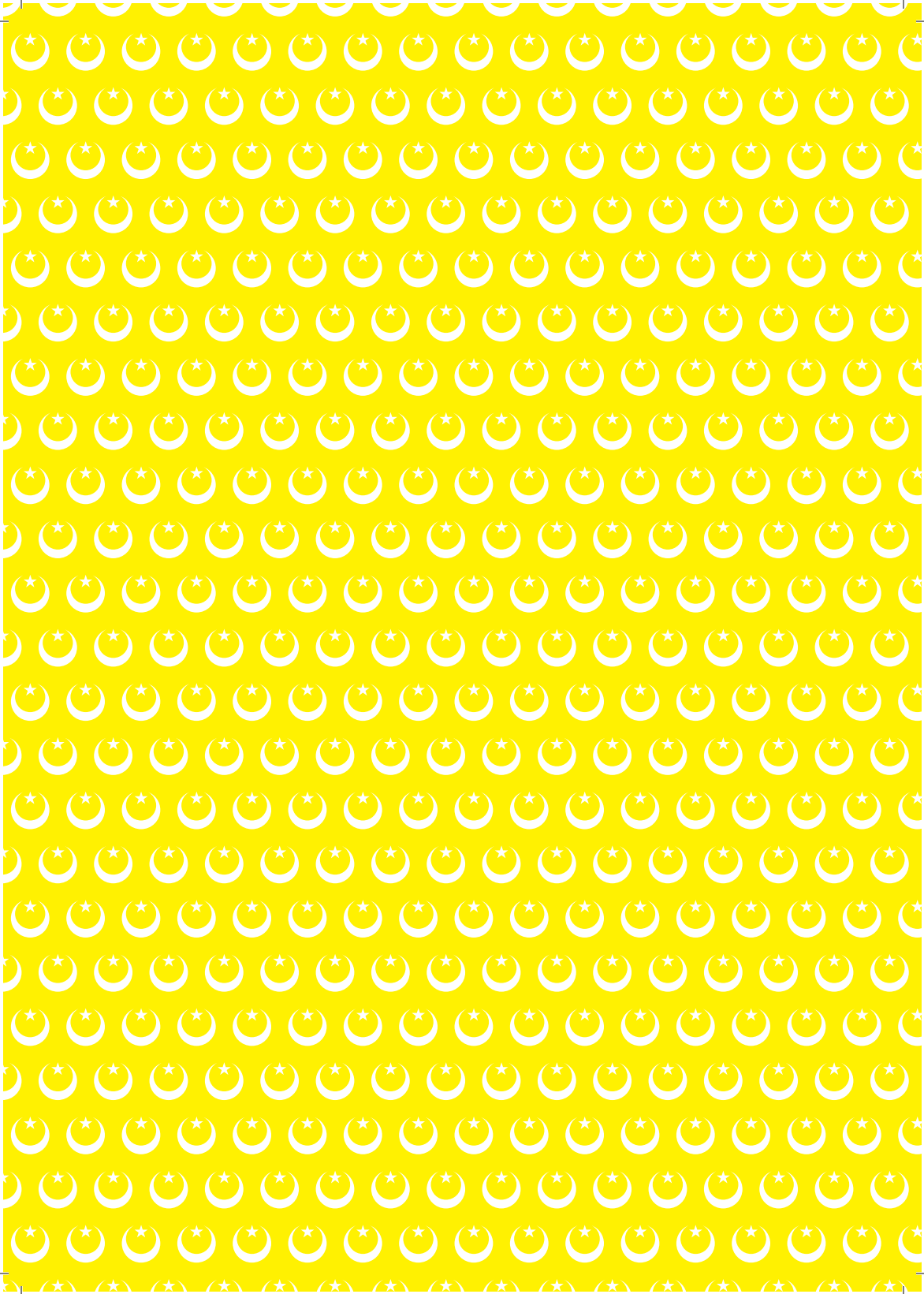
http://sv.wikipedia.org/wiki/Ernest_Renan

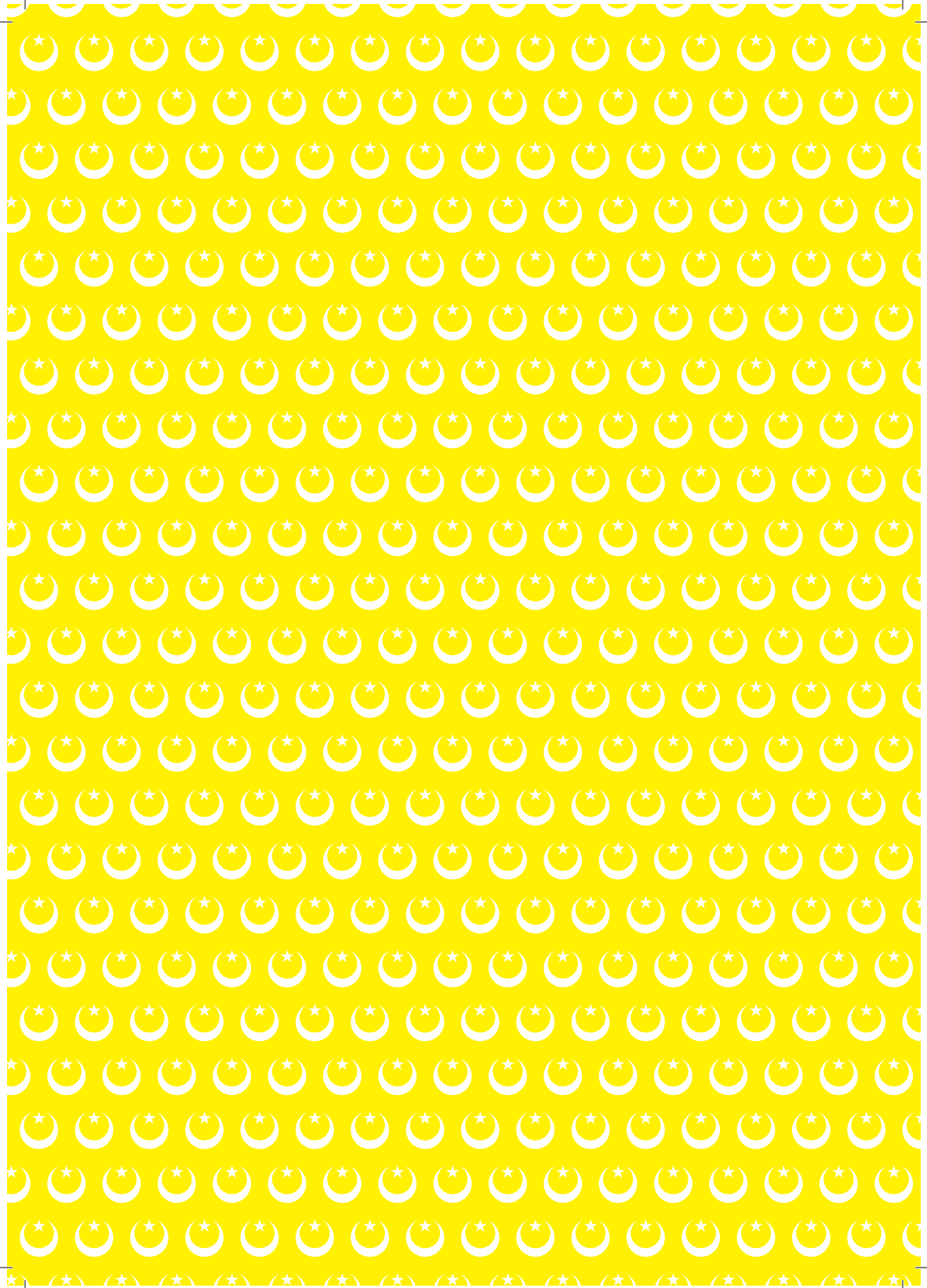
<http://www.alwasatnews.com/2653/news/read/340743/1.html>

<http://www.alarabimag.com/Article.asp?ART=3020&ID=42>

http://sv.wikipedia.org/wiki/Muslimsk_filosofi

<http://humanismkunskap.org/2012/11/04/den-arabiska-kulturens-betydelse-for-den-vasterlandska-civilisationens-uppkomst-och-renassans/>

"Ibn Rushd var den muslimske filosof som stod närmast islam".

Teologen Ibn Taymia